

Subjekt v procesu rozhodování

(Dokončení z minulého čísla)

Psychické vlastnosti osobnosti

Pojmy, ideje a názory, které na člověka působí, jsou velkou silou. Ovšem za jediné podmínky, že totiž on sám musí mít předpoklady pro to, aby si je pevně a trvale osvojil. Velmi důležitou roli v tomto směru hraje psychika osobnosti. Uvedu proto některé skutečnosti o schopnostech, temperamentu a charakteru člověka. Všechny tři totiž vtiskují duševní činnosti specifický ráz.

a) Schopnosti

Obecně řečeno je schopnost podmínkou k vykonání nějaké činnosti. Přitom k vykonávání jakékoli činnosti je však třeba ne jedné, ale souboru schopností. Základem praktického ocenění a použití schopností je kategorizace jejich typů. Jsou tři.

První typ je charakterizován především rozvinutou fantazií, živostí bezprostředních vjemů a názornou pamětí.

Druhý typ je charakterizován abstraktnějším myšlením, snahou po analýzách a zobecnění.

Třetí typ pak spojuje v určitých proporcích oba typy předchozí. Přitom je důležité vědět, že schopnost není jednou provždy daná, že podléhá vývoji a tedy změně; přitom však změně v obojím smyslu. V praxi mají tato fakta dalekosáhlý význam pro posouzení a zejména předvídání myšlenkových reakcí člověka.

Tak např. k přijetí rozhodnutí je třeba disponovat schopnostmi nejen tvůrčím způsobem myslet, ale mezi jiným i organizovat, poznávat lidi a osvojovat si zkušenosti. Pro štafního pracovníka bude zřejmě výhodnější druhý typ, zatímco pro velitele první typ. Ideální je pro oba úměrně vyvážený třetí typ.

Nesmíme zapomenout, že užíváme-li pojem schopnost nebo schopný, znamená to jen a jen možnost něco vykonat, podmínku, ale ne jistotu, že vždy se dostaví příznivý výsledek.

b) Temperament

Lidé se od sebe liší mimo jiné i temperamentem, který ovlivňuje myšlení v dosti podstatné míře. Neexistuje možnost posuzovat účinky temperamentu samy o sobě, ale vždy je nutné je vztahovat k určitým konkrétním situacím v jednání a myšlení. Z toho důvodu nemůže tvrdit, že nějaký typ temperamentu nebo rys tohoto typu je apriori dobrý nebo špatný. Takováto hlediska jsou, bohužel, dosti rozšířená v myslích překvapujícího množství lidí.

Temperament podléhá vývoji. Musíme však vědět jedno: v daném momentu jsou rysy temperamentu konstantní, a proto jen tím či oním způsobem působí na myšlení.

Temperament obvykle rozlišujeme v základních čtyřech typech: sangvinický, flegmatický, cholerický a melancholický. Podstatou různosti je rozlišení projevu nervové činnosti. Proto přesnější a výstižnější dělení je toto:

- nervová činnost silná, vyrovnaná, rychlá (přibližně sangvinik)
- nervová činnost silná, vyrovnaná, pomalá (přibližně flegmatik)
- nervová činnost nevyrovnaná (cholerik)
- nervová činnost slabá (melancholik).

V čisté podobě obvykle žádný z typů neexistuje a zároveň ať má člověk jakékoli rysy temperamentu, žádný z nich fatálně neurčuje vývoj jeho myšlení. Existuje vždy jen převaha určitých rysů nad jinými rysy. Přitom se tyto kombinace mohou dotýkat výběru ze všech typů. Přes všechny tyto složitosti a podmíněnosti je znalost temperamentu člověka důležitou složkou k jeho kvalifikování i když prvořadý význam nemůže mít.

c) Charakter

Souhrn osobních vlastností člověka je zřejmě nejdůležitějším prvkem psychiky osobnosti. Tento souhrn nazýváme charakterem. Patří do něho racionální (politická, filosofická, psychologická, mravní, pracovní atd.) volní a citová oblast. Do charakteru se promítají vnitřní potřeby, pohnutky a normy jednání. S ním je v úzké vazbě ideologické stanovisko jednotlivce.

Velmi často používáme výrazu slabý a silný charakter. Tomu musíme přisoudit správný význam. Nemá to totiž nic společného s dobrým nebo špatným charakterem, ale jen s určením stupně volních rysů, kterými se charakterové rysy prakticky uplatňují. Je-li rysem charakteru konzervativnost, pak při silném charakteru je to jev negativní a při slabém se zápornost zeslabuje. Analogicky egoismus slabého charakteru je zmenšován a silného zvýrazněn.

Charakter obecně vyjadřuje vztah ke skutečnosti a volbu tomu odpovídajících forem chování a myšlení. Souvisí jak se schopnostmi, tak s temperamentem. Prochází rovněž vývojem a změnou, i když pomalu a v dlouhých etapách.

Obsahem charakteru je především zaměřenost člověka na vztah ke společností (k jiným osobám), k práci a k sobě samému.

Na příkladu rysů charakteru posuzovaných k jiným osobám si ukážeme prakticky možné vlivy na sféru myšlení. Tento vztah se obvykle projevuje jako:

- kolektivismus,
- humánnost,
- taktnost,
- individualismus,
- egoismus.

Vezmeme-li jako příklad velitele a jeho vztah k vlastnímu štábu, dojdeme v této souvislosti k některým možným typickým závěrům. Tak třeba rys kolektivnosti ovlivní myšlení velitele v tom smyslu, že se především bude opírat o svůj štáb. To může jeho myšlení usměrnit dvojím způsobem. Může všechny své ideje a řešení konfrontovat s míněním svého štábu, což zmnoží názorovou bohatost a poznatelnost, vyvolá hluboké rozpracování problémů, umožní je zdůvodnit z mnoha stránek, vzbudí zájem širokého okruhu lidí a zároveň vyvolá i pocit zvýšené odpovědnosti. Ale je také možné, že rys kolektivismu povede v myšlení velitele k tomu, že řešení utopí v nekonečných diskusích a úvahách, pochybnostech, nerozhodnosti a kolektivní nezodpovědnosti. Tento rys — kolektivismus, sám o sobě tedy nevypoví nic. Je nutné jej posoudit i s rysy dalšími a stanovit vzájemnou souvislost a důsledky z toho plynoucí. Přitom je důležité, že každý výsledek bude vždy přikloněn ke směru rozhodujícího rysu charakteru. To souvisí i s vůlí uplatnit tento rys.

Vezmeme další příklad. Velitel má rysy individualismu. Rys individualismu je snad nejvíce diskutovaným, a proto i různě chápáným rysem charakteru. To proto, že dochází k záměně pojmů individualismus a individualita. Dále proto, že i v případech jejich rozlišení se ne dosti přesně stanoví meze obsahu obrysů, které jsou vlastní jak individualismu, tak individualitě.

Víme, že jen silná individualita může něčeho dosáhnout, ať dobrého, nebo špatného. Originální řešení, nové myšlenky, jejich zdůvodnění, prosazení, obhájení a propagování — to všechno jsou kladné plody individuality. Každý velitel, pokud má úspěšně plnit své funkční povinnosti, musí být individualitou. Umět vést podřízené, získat jejich důvěru, být vzorem — to všechno předpokládá být osobností. Dokázat, prosadit své správné názory a představy se však někdy neobejde bez toho, aniž by se dbalo názorů jiných, třeba i velkých skupin a kolektivů. Pokud takové jednání bude hodnoceno jako projev individualismu, dojde k nesprávnému ztotožnění dvou různých věcí. Je to velmi časté, protože de facto nedbání zájmů kolektivu je právě rysem individualismu. Jde ale o to rozlišit, co je skutečný zájem, co je pravda a co je zdání nebo omyl.

Tak jak jsem ukázal na dvou příkladech, můžeme hodnotit i ostatní rysy, ať již ve vztahu k práci (pracovitost, svědomitost, nedbalost, iniciativnost, konzervativnost), nebo rysy ve vztahu k sobě samému (skromnost, sebekritičnost, náročnost atd.).

Pochopení významu popisovaných vztahů je zejména důležité pro formulace, kterých používáme ke zhodnocení důstojníků. Jakákoli ledabylost nebo různý výklad pojmů může vyvolat naprosto zkreslené představy. Než o někom začneme tvrdit, že je takový nebo onaký, musíme mít předem jasno, že určitý pojem (a nejčastěji právě používáme pojmů z oblasti charakteru) nejprve správně chápeme. To záleží jen na tom, kdo zhodnocení formuluje. Napíše-li např., že: „X Y je konzervativní, protože nemá pochopení pro vše nové, či naopak je progresivní, protože vše nové podporuje“, pak je to čirý nesmysl. Totéž se týká i tak často užívaného označení pro schopnost. „Schopný organizovat“ ještě zdaleka neznamena, že dotyčný umí organizovat. Takových případů můžeme uvést celou řadu.

Prosazení, síla a dosah uvedených charakterových rysů je závislá na volných vlastnostech. Ty také nikdy nemají samostatný význam, ale vždy je posuzujeme jen ve vztahu k něčemu. Počítáme k nim např.: cílevědomost, soustavnost, samostatnost, rozhodnost, vytrvalost, sebekázeň statečnost atd.

Pro demonstraci uvedu dva příklady:

„X Y ve funkci velitele pluku rozhodně, vytrvale a cílevědomě velí útvaru ... adresným úkolováním podřízených bez použití štábu a přecházením mezičlánku velení [velitelů praporů]“.

„X Y ve funkci velitele divize projevuje svou statečnost a smělost tím, že ... osobně vede vojáky na zteč předního okraje“.

To jsou případy nad jiné jasné a negativní, i když v nich figurují vlastnosti na první pohled vysoce sympatické a pozitivní.

Můžeme se zeptat jaký to má praktický smysl, k čemu všechny tyto úvahy a příklady?

To proto, abychom ukázali, že posoudit člověka z hlediska jeho charakteru není zdaleka jednoduchá záležitost. Proto, že jen pouhý výčet charakterových rysů nekvalifikuje ani jeho jednání ani myšlení. K tomu je nutné znát souvislosti a vztahy. To je první předpoklad. Druhý je pak v trvalejším sledování projevů těchto rysů, protože tentýž člověk se může za různých situací rozhodovat, myslet a jednat zcela různě. Je-li toto myšlení stále stejné, ale také jsou i stejné podmínky, za kterých k němu dochází, nemůžeme to proto pokládat za něco trvalého. Odpovědnost za zhodnocení, které zakládá podmínky pro další výchovu a výběr kádrů je tedy velická a tato celá činnost nebývá složitá a obtížná. To se ostatně netýká jen oblasti hodnocení a poznávání charakteru nebo psychických vlastností, ale všech dosud uvedených složek.

Charakter člověka není neměnnou veličinou. Nejvýznamnější příčinou jeho možné změny je ideologický postoj. Protože pak ke změně charakteru nemůže dojít v krátké době, je nutné, aby ideologické působení bylo dlouhodobé, nepřetržité a kvalitní. Charakter se formuje již v mládí, také tehdy podléhá změnám. Ty probíhají prakticky po celý život.

Pravdivost poznání

Nejdůležitější otázkou poznání je problematika pravdy. V této souvislosti se nebudu zabývat teorií v nějakém širokém rozsahu, ale poukážu jen na problémy spojené s objektivností, konkrétností, relativností a absolutní pravdou, a to vzhledem k rozhodování [myšlení] velitele o všem bez nároků na vyčerpávající obsah celé problematiky.

a) Objektivnost pravdy

Pravdivost poznání v gnoseologickém smyslu záleží ve shodě našich poznatků s objektivní skutečností. Ta existuje nezávisle na poznávajícím subjektu. Vlastnosti a vztahy jsou v procesu poznání odráženy, nejsou tedy v tomto smyslu na subjektu závislé. Pravdu není možné proto svévolně měnit, protože odráží to, co existuje objektivně. Svět existuje nezávisle na všech.

Zůžeme nyní tento „svět“ např. na objektivně existující obranné postavení nepřítel, které máme poznat. Jádrem problému nebude zatím otázka kritérií pravdivosti tohoto poznání, ale skutečnost, že toto poznání bude realizovat více lidí. Především to bude velitel a jeho nadřízený, dále zpravodajský důstojník a náčelník štábu. Pro naši potřebu nemusím uvádět další funkcionáře. Máme tedy čtyři osoby, které posuzují jednu objektivní realitu — obranné postavení nepřítel.

Toto poznání se bude dít cestou specifického poznání jednotlivými osobami. Budou to tedy čtyři subjektivní odrazy jedné objektivní reality. Jejich podstatu tvoří poznávací schopnost každého ze čtyř důstojníků. Vzhledem k tomu, co

jsem dosud uvedl o vlivech působících na myšlení, je velmi pravděpodobné, že tato poznávací schopnost nebude stejná. Tím se stane, že třeba poznání vyššího stupně velení se může lišit od poznání nižšího stupně a kromě toho ani uvnitř tohoto nižšího stupně nebude jednotnost.

Můžeme konstatovat, že poznání jedné objektivní reality může být u různých subjektů různé. To je věc jistě běžná a nikterak zarážející v každé poznávací oblasti lidské činnosti. Odstranění tohoto rozdílu, totiž stanovení stanoviska nejbližšího pravdě, obecně uznávaného a závazně používaného, nebo určení několika možných stanovisek jako ještě pravděpodobných, se děje ve vojenské oblasti specifickým způsobem. Především jednoznačně. Toto stanovení závaznosti a platnosti jednoho stanoviska pak již souvisí s kritériem pravdy. Ve vojenské oblasti nemůžeme postupovat jinak než pomocí pravdy „vyšší instance“. Přesněji řečeno: na právu tento princip uplatnit. Bez diskusí, pokusů, důkazů a vysvětlování. Základem oprávněnosti tohoto způsobu je předpoklad vyšších a tedy pravdivějších poznávacích schopností vyššího stupně velení.

Jediné, co je možné k oprávněnosti tohoto způsobu udělat, je zaručit, že každý vyšší stupeň velení bude představovat vyšší kvalita poznávacích subjektů. To je jeden problém, který se vztahuje k subjektivnímu odrazu objektivního. S tím souvisí i ten případ, kdy z jistých důvodů není možné podřízeným sdělovat celý obraz zhodnocení a zámyslu nadřízeného. Tím se přirozeně může stát, že skutečnost se podřízenému jeví jako jím lépe poznaná, než tak učinil nadřízený. Ale rozpor může nastat i v tom, že jedna a táž skutečnost bude poznána v různém stupni obecnosti. Pro každého poznávajícího bude důležité něco jiného. V každém z těchto případů musí být rozhodující záměr vyššího stupně. To opět vyžaduje, aby kvalitu poznávání vyššího stupně předem zaručila již zmíněná personální opatření.

Další problém spočívá v uznání objektivně existujícího. Není to nikterak výjimečné. V praxi se s tím můžeme setkat dosti často. Příklad, který uvedu není nový, ale přesto živý a názorný. Je to vztah exaktních věd k falešným předpoklům.

Existuje dalekosáhlé rozpracovaná a přesvědčivě praxí potvrzená oblast teorií rozptylu. Existují v ní naprosto objektivní zákony. Uznat to však není zdaleka tak samozřejmé. Neuznání, obcházení, pomíjení a zlehčování se projevuje v tom, že získání podkladů, které je třeba mít pro palebné prostředky, jejichž funkce je plně závislá na uplatnění zákonů rozptylu, nevěnujeme potřebnou péči a čas. Neuznáváme prostě nutnost všechny tyto objektivně existující veličiny respektovat. Přitom předpokládáme, že i při zanedbání objektivních faktorů můžeme dosáhnout příznivého výsledku. Jinými slovy: můžeme subjektem změnit pravdu, nemusíme dbát objektivní reality. To je ovšem fikce. S objektivností pravdy souvisí i další problém. V ocenění situace operujeme s takovými pojmy jako jsou možnosti. Bez nich, bez jejich stanovení si nemůžeme představit žádnou úspěšnou činnost. Možnosti vycházejí z určitých konkrétností, které můžeme zjistit velmi přesně. Je to např. síla a umístění této síly v prostoru. Nyní jde o to poznat, jak se tyto faktory (připusťme, že jsme je přesně poznali) projeví v budoucnu v čase a prostoru jako reálná činnost. Klademe si otázku: co se může stát, co může protivník udělat?

Nejde jen o to stanovit co neudělá, ale zejména o to co, jak a kdy může udělat. Jde o reálné možnosti uskutečnit určitou činnost. Je to ten nejtěžší poznávací úkol, který souvisí s předvídaním.

V každém případě jde o to, co bude objektivně existovat nebo již potenciálně existuje. Přitom v úvahu mohou přicházet ne jedna, ale více možností. Není přitom důležité, že v praxi se může realizovat z množství nejprve jen jediná. Bude to vždy jedna, z reálně existujících. Přitom je ale třeba vědět, že i z abstraktních možností se mohou stát reálné, nastanou-li k tomu podmínky. A naopak - z momentálně reálných nastanou abstraktní, když pomínou odpovídající podmínky. Možností je proto řada. Protikladnost, dynamika a konfliktovost ozbrojeného zápasu toto všechno dovoluje.

Nevidět proto všechny tyto souvislosti a upínat se jen na jednu jedinou možnost nebo dokonce popírat objektivní existenci řady možností je největší chybou v poznávacím procesu.

b) Konkrétnost pravdy

Uznávat v procesu rozhodování konkrétnost pravdy znamená především zbavit se vlivu schémat, šablon a obecných frází. Víme, že všech obecných zásad můžeme správně využít jen tehdy, budeme-li je aplikovat v souladu s existující jedinečností situace. Přesto, že jde o velice známou poučku, její použití v praxi je často deformováno. To vede k závažným chybám. V této souvislosti bych mohl jmenovat všechny případy rozhodnutí, která se opírají o bezduché použití zásad a předpisů a zejména norem z takticko-operační oblasti. Vedle nich pak i všechny ty případy, které sice vycházejí z dřívější úspěšné praxe, ale pak jsou prosazovány bez ohledu na změněné podmínky. V obou těchto oblastech, které můžeme pro jejich četnost výskytu pokládat za základní, jsou chyby způsobovány zanedbáváním podmínek a příčin vzniku určitých jevů a z toho pak odvození nesprávných následků.

Jako názorný případ uvedu otázku stanovení šířky útočného pásma divize. Předpis stanoví pro divizi v podmínkách použití jaderných zbraní šířku 20 km. To je maximum, a to pro divizi, která nemá ztráty. Ale je tomu v souvislosti se ztrátami skutečně tak? Záleží vždy na konkrétní situaci. Bude-li např. boj divize zabezpečen takovou měrou použití letectva nebo jaderných úderů vyššího stupně, která „uhradí“ ztráty, pak může i velmi oslabená divize útočit na uvedené 20 km. Ale nejen to. I oslabená divize bez této podpory shora může dostat takovýto úkol, nebude-li nepřítel dostatečně silný. Jak je vidět, již jen takovéto okolnosti umožňují řešení, která se vymykají z jakýchkoli šablon a schémat. V případě stanovení šířek pásem obrany ostatně na to naše předpisy výslovně upozorňují a konkrétnosti uvádějí v podobě vlivu terénu, úkolu, nepřítelů atd.

Formulaci předpisu slovem „zpravidla“ chápeme právě vzhledem ke konkrétním podmínkám a nikoli vzhledem k tomu, že když uvedené normy použijeme, bude správná, protože jí obvykle tak vždycky používáme. Studium konkrétnosti sice může dát tentýž výsledek, ale také nemusí. A o to jde jde. Totiž o zdůvodnění platné jen pro jeden momentálně konkrétní případ.

Již jsem se zmínil o využití zkušeností. Dobrých nebo špatných, to je lhostejné. Povrchnost a nekonkrétnost v přebírání a pužívání je velice nepříznivým jevem. Co pro jeden případ bylo správné, pro druhý (zdánlivě stejný) je vysoce chybné. Zkušenosti jsou vůbec velmi rozporně chápáným polem. To souvisí nejen s konkrétností pravdy, ale i s obecným a zvláštním (jedinečným). Již před dvěma tisíci let kdosi vyslovil takovou myšlenku, že člověk nemůže dvakrát vstoupit do téže řeky. Podruhé bude jiný on i řeka. A na to je vhodné vzpomenout, operujeme-li se zkušenostmi.

Zkušenost spadá do sféry minulosti. Člověk vždy prožívá jedinečnou a zvlášť-

ní skutečnost. Ta se nikdy nezopakuje jako přesná kopie. Ostatně ani kopie není originálem. Vývoj určí změnu. Poučení z minulých jedinečných případů můžeme pro budoucnost uchovat jen zevšeobecněním těchto případů. Ale věci musíme vždy řešit vzhledem ke konkrétnosti. A konkrétní případy budou opět jen jedinečnými a zvláštními. Z obecného musíme v souvislosti s využitím zkušeností vyvozovat nyní zpětné poučení opět vzhledem k současnému zvláštnímu a jedinečnému. Jak k tvorbě zevšeobecnění, tak k využití zobecněného pro jedinečné a zvláštní musíme respektovat principy dialektického uvažování.

Někdy se stává, že ten, kdo má zkušenosti, je na tom hůře než ten, kdo je nepoznal. Zkušený člověk může totiž kopírovat kdysi jedinečné nebo kdysi konkrétní pro jedinečné a konkrétní v jiných podmínkách a tak se dopustit zásadních chyb. Nejde tedy jen o to mít zkušenost, ale vědět a umět jí také využít.

S tím souvisí i platnost našich řádů, předpisů a představ formovaných v míru nebo podle zkušeností minulých válek pro budoucí válku. Při sebepečlivějším přístupu k tvorbě dokumentů a názorů vždy půjde o výsledky plně nesouměřitelné s těmi, které nám poskytnou poznání konkrétních podmínek války. Války skutečné a zároveň budoucí. Proto vzniknou nutně nesrovnatelnosti, rozpory a rozdíly. Na ně se musíme připravit. Ne ovšem tím, že budeme vnášet nedůvěru do našich soudobých představ a opatření, ale tak, že připustíme jejich nutnou a někdy i zároveň podstatnou a četnou změnu pro konkrétní válečné podmínky. Abychom tuto změnu byli v podmínkách války schopni rychle a správně postihnout, musíme se na ni teoreticky připravit. Především tím, že budeme předešlé vědět o její objektivní nutnosti. Dále tak, že v oblasti obecných zásad pravdivého poznávání a formálně správného myšlení budeme na potřebné výši. To je i otázkou schopnosti tvorby odpovídajících představ v krátké lhůtě a předvídání. Samozřejmě, že v tomto ohledu právě velmi vynikne schopnost, temperament a charakterové rysy individuality.

Konkrétnost pravdy znamená platnost v daném vztahu. Když jsem se zmínil o využití zkušeností, dotýkalo se to právě tohoto problému. Ne všechno z minulosti má platnost pro současnost a budoucnost. Ale zároveň ne všechno je přípustné odmítat. Stanovení mezí, rozhodnutí pro převzetí a uchování a na druhé straně pro odmítnutí, to všechno je závislé na kvalitě poznávací činnosti. Záleží na schopnosti zobecnění vztahu podstatných momentů. To nedokáže nikdo snadno a rychle. Mít zkušenost ještě neznamená umět jí využít. Zkušenost sama o sobě nenahraňuje vysokou kvalitu myšlení. To proto, že je možné jí využít jen v aplikaci, která bez tohoto kvalitního myšlení nemůže být vůbec vytvořena.

Zkušenosti, které se týkají zvláštních a jedinečných případů, ale přitom vždy historicky konkrétních, jsou jako zdroj poznání velmi ošidné, nesprávné pak vždy při snaze použít jich jako zásad věčně platných. Historicky konkrétní přístup k poznání je oblast, ve které dochází k nejtěžším chybám. Tak např. Stalin kdysi vytykal německému generálnímu štábu, že je směšné se řídit dnes Clausewitzem. To proto, že jeho práce vycházely z podmínek ranného kapitalismu a ještě spíše vrcholného feudalismu a nemohly mít proto platnost v období „strojového“ vedení války. Stalin měl pravdu. Myslel tím především na německou snahu řešit válku jednou rozhodující bitvou. Jak ukázala druhá světová válka byly tyto německé představy značně ahistorické. Podívejme se však na tuto možnost v příští globální jaderné válce. Můžeme ji tak zcela vyloučit? Jistě že ne. Neříkáme tomu sice jedna rozhodující bitva, ale obecně připouštíme možnost rozhodnout válku hned na jejím počátku, a to v krátké době. „Bitva“ sice za-

chvátí současně třeba celý svět, ale bude to střetnutí jen jedno a poměrně krátkodobé. Tedy zobecněno: tvrzení, že válku je možné rozhodnout jediným střetnutím je platné jen za určitých podmínek. Clausewitz je viděl správně v podmínkách, které ho obklopovaly vzhledem k vývoji společnosti a vojenství. Němci o sto let později tuto aplikaci nemohli uskutečnit, protože podmínky byly zcela jiné. Pro eventuální třetí světovou válku jsou však opět jiné podmínky, a to jak vzhledem k dobám Clausewitz, tak vzhledem ke druhé světové válce. Proto musí platit opět jiné vztahy.

Z podobných důvodů vyplývá, že např. dělostřelectvo již dnes nemůže být „bohem války“. Velmi brzo však může platit i tvrzení, že tanky ztratí úlohu hlavní úderné síly pozemních vojsk, protože je evidentní již dnes, že možnosti vývoje protitankových zbraní nejsou zdaleka vyčerpány (např. PTRS), ale tanky již dalších, skutečně velkých perspektiv očekávat nemohou.

Neexistují pravdy pro všechny případy a podmínky jednou pro vždycky.

Relativnost a absolutnost pravdy

Mnozí frontoví vojáci tvrdí, že ve válce je možné všechno. Mají tím na mysli průběh událostí jako projev těch nejsložitějších vztahů a souvislostí mezi válčícími stranami. Pokud skutečně jde jen o tuto stránku, pak jí zcela jistě složitost, a proto i nečekanost některých jevů, musíme přiznat. Spíše však vyplývá takovéto tvrzení z nepochopení a nepředvídání skutečného průběhu událostí. Všechno možné zdaleka není. To se zdá jen v tom případě, kdy nebyla pochopeána skutečnost v celé šíři a hloubce a kdy tedy nastala jedna z možností, kterou nikdo neočekával. To, že se neočekávala ještě neznamená, že může nastat libovolně, že se může přihodit všechno.

Překvapení a zmatenost nad skutečným průběhem událostí vyplývá proto z nesprávného ocenění - poznání skutečnosti. To především. Ale spolu s tím i z toho důvodu, že mnozí žijí v domění, jakoby vyšší stupeň velení byl neodvratně určen k tomu, že tyto skutečnosti postihne předem v absolutním rozsahu. Vyšší stupeň má v takovémto chápání jakýsi patent na neomylnost a všeobsáhlou jednotou pravdy a omylu. Když se projeví věci v plné šíři a vyjeví se i chyby či nedokonalost a neúplnost poznání vyššího stupně velení, vede to u takto myslících lidí k nežádoucím reakcím. To je jedna stránka věci.

Tvrzení, že možné je všechno, však může vyplývat i z jiných důvodů. Poznat skutečnost celou, najednou, beze zbytku, správně a pravdivě nemůžeme. Při gnoseologickém optimismu jsme schopni poznat nejpodstatnější, danou činnost determinující a poznání limitující faktory. Objektivní pravdy (pravdivého poznání) se zmocňujeme ne najednou, ale cestou relativních pravd, které jsou jednotou pravdy a omylu. Kdo si toto neuvědomí, propadne určité skepsi o možnostech lidského poznávání. Skepsi nezdravé a nevědecké. Když to nejde rychle, hned a úplně, pak to nejde vůbec — tak můžeme vyjádřit myšlení takového člověka. Jemu se zdá, že všechno může být pak pravdou, ale také nemusí, že všechno je proto možné zlehčovat, nedůsledně uskutečňovat a posuzovat. Jistota přece stejně neexistuje nikde a nikdy. Takovéto myšlení se projeví zejména při prvních několika nezdarech a v praxi vede k lhostejnosti při plnění úkolu. Vede však i k otupení těch myšlenkových pochodů, které vyjadřují pravý opak.

Důsledky nechápání nutně neúplného poznávání nebo i chyb a omylů se ve válce projevují na zcela konkrétním a na velmi drastickém pozadí. Jsou mrtví, zranění, nemocní, je strach o život, únava. To všechno dohromady a zároveň

i jednotlivě zcela jednoznačně zhoršuje situaci. Prohlubuje se tak nesprávné chápání skutečnosti a projevuje se pak ještě nesprávnější přístup k poznávání skutečnosti. A tak tento zdánlivě čistě filosofický problém o absolutním a relativním momentě pravdy má najednou velmi praktický a, bohužel, často i tragický význam.

Válka je společenský jev, snad dokonce ten nejsložitější ze složitých. Její poznání je proto zvlášť obtížné. Plně však zde platí všechno to, co vytyčuje gno-seologie.

Žádná ze specificky působících podmínek armádního prostředí nemůže v té to oblasti na věci nic změnit. A jakákoli snaha o to vede ke katastrofě.

Žádný vědec nemůže své poznání prosadit do vědomí druhých a hlavně donutit jiné k prosazení svých myšlenek nějakou administrativní formou. Vědec to ani udělat nesmí. To však může a musí udělat velitel. Oba dva se přitom pohybují ve sférách absolutních a relativních momentů pravdy a nikdo je z nich nevymaní. Právo vydat rozkaz něco prosazující ještě není totožné se schopností úplného poznávání, neomylnosti a bezchybného přístupu k věcem. To má vědět jak ten, kdo takovýto rozkaz tvoří, tak jeho vykonavatel. Jen tak je možné čelit relativismu, nezdravému skepticizmu nebo falešnému optimismu.

Tvůrčí činnost a vědecké poznání

Zamyslíme-li se nad souhrnem podkladů, ze kterých teoreticky vychází každé rozhodnutí velitele, tedy přesně řečeno nad obsahem řádů, předpisů a směrnic, pak při podrobnějším pohledu musíme konstatovat, že převážnou většinu představují pravidla a zásady a jen nepatrný zlomek tvoří zákony. Pro zjednodušení, aniž se dopustíme velké chyby, můžeme všechny formulace obsahující slova jako: „zpravidla“, „zásadně“, „s ohledem na...“ a podobné výrazy kvalifikovat právě jako pravidla a zásady. Každý ví, že tyto představují vlastně celou náplň řádů a předpisů. Jejich použití vyžaduje aplikaci na jednotlivé případy, aplikaci odpovídající konkrétním podmínkám. Stručně řečeno: žádné z těchto formulací nemůžeme prakticky použít bez zpracování.

Zákonů, tedy takových vztahů, které platí bez výjimky, úprav, vždy a objektivně, je v našich teoretických podkladech nepatrné množství. Vyskytují se především v oblasti technické či přírodovědné jako v balistice, aerodynamice a podobných vědách, které vcházejí do vojenské problematiky zprostředkovaně.

Využití zásad a pravidel tedy vyžaduje zpracování, totiž tvůrčího zpracování, tvůrčí činnosti a přístupu.

Bez ohledu na stupeň velení a tedy i druh rozhodování, pokud se předpokládá aplikace, bez ohledu na oblast vojenské vědy nebo vojenského umění, tato nutnost tvůrčí činnosti je mimo diskuse. Divadelníci říkají, že není velkých a malých rolí, ale jen velcí a malí herci. A mají pravdu. Tak podobně je tomu i u vojenských funkcí. Velitel roty a jeho rozhodování není z obecného hlediska kvality myšlení (vědeckého poznání) na jiném stupni než třeba velitel divize. Oba dva musí v tomto smyslu být na stejné úrovni. Proto všechny dosavadní úvahy a návody nejsou a ani nemohou být myšleny jako podklady k využití pro vyšší stupně velení, ale naopak pro každého důstojníka, který přijímá rozhodnutí.

Tvůrčí činnost předpokládá obecně trojí.

Předně schopnost inspirace, to znamená plné soustředění na plnění úkol. Dále to znamená disponovat předběžnými podklady a předpoklady k zvládnutí

úkolu. Tím není míněno jen shromažďování podkladů momentálně se vztahujících k řešenému problému, ale souhrn všech dostupných materiálů a vědění, které souvisí s danou problematikou. A to nejen ve smyslu odborném, ale zejména v těch oblastech, o kterých pojednávám. Konečně to znamená vlastní práci na plnění úkolu v podobě rozvádění inspirační teze, její zdůvodňování a upřesňování ve všech souvislostech. Je zřejmé, že to všechno souvisí s úrovní myšlení a schopností poznávat. Toto poznání musí pak mít ještě jeden rys. Rys vědeckosti. Tak zvaný selský rozum a lidová moudrost, či úvahy „zkušeného praktika“ zde nemají místa.

Poznání se v tomto směru má vyznačovat:

- objektivním charakterem,
- postihováním podstatných souvislostí a obecností,
- analýzou konkrétních podmínek,
- utříděností, logikou,
- kritičností a vědeckou skepsí.

Velmi důležitým momentem právě ve vojenství je objektivní charakter vědeckého poznání vzhledem k tvůrčí činnosti. Tvůrčí činnost je vždy dílem individua. Velitel sám jediný dává ideu řešení, na to nesmíme zapomínat a také nesmíme potlačovat. Korekce možných negativních projevů této skutečnosti musí být proto zaručena zejména vědeckou objektivností. To se mimo jiné děje i tím, že vyšší stupeň schvaluje rozhodnutí, velitel využívá názorů spolupracovníků, že podřízení pochopí úkol. Spolu s tím je však nutné, aby na samém počátku této tvůrčí činnosti jednotlivce byl tento jednatel schopen si uvědomit nutnost vědeckých přístupů ve svém poznávání. Bez tohoto předpokladu by všechny korekce jinými byly málo platné.

Závěr

Pro shrnutí problematiky se nabízí uvedení jedné z možných kombinací vlivů, které působí na myšlení. Pokud možno kombinace značně složitá, aby tak vynikla důležitost problematiky. Vzdám se takového příkladu, protože by byl sice působivý, ale velice spekulativní. Budu požadovat raději to, aby každý důstojník především poznával sám sebe, poznával na základě obsahu gnoseologie, psychologie, logiky a ostatních zde uvedených problematik. Je jich ostatně ještě mnohem více.

Je nutné poznávat druhé. Znat je, hodnotit a vychovávat předpokládá však nejprve to, aby každý sám projevil dost odhodlání sebekriticky zhodnotit sama sebe. Pokud to neučiní, bude to, co činí vůči jiným značně labilní. Nikdo ostatně není schopen věnovat tolik úsilí, času a vytrvalosti k poznání druhých. Začátek musí vyjít od sebe sama — to je to nejlepší pole poznání. Zároveň nikterak lehké. Podaří-li se člověku objasnit na něm samém tyto skutečnosti, pak je předpoklad, že to učiní dobře i o těch druhých. Studium těchto záležitostí není v armádě jen věcí dneška nebo včerejška a zítra nekončí. Praktických příležitostí hodnotit a poznávat sama sebe ve světle těchto poznatků je pro každého nad míru dost.

To je jeden cíl, který jsem sledoval.

Druhý cíl jsem spatřoval v tom, aby při hodnocení jiných, v předvídání jejich myšlenkových pochodů a zhodnocování těchto pochodů bylo jasné, že jde o složitou záležitost. Takovou, která se ani nevyřeší, ani nevyjádří slovy a použitím několika tezí. Jasnost v chápání druhých je obvykle jen zdánlivá jasnost, zvláště je-li dosažena příliš rychle a jednoznačně. Proto neustálé, všestranné a hlavně dobrovolné sebevzdělání je nezbytné. Klademe-li požadavek dobrovolnosti sebevzdělávání neznamena to, že požadované a nřizené nemá místa. Dobrovolnost je však vyššího řádu, vyplývá z potřeb jednotlivce, které si tento sám zdůvodněně klade před sebe a snaží se je uspokojit. Toto uvědomění není možné nařídít, to by mělo vzniknout na základě přesvědčení jedince. S tím souvisí účinnost ideologické práce.

Třetí oblast, na kterou by měla být zaměřena pozornost, je otázka aplikací obsahu chystané MLP důstojníků. Takových, které souvisí s čistě odbornou stránkou věci. Jak ukázaly zkušenosti, byla obvykle hodnocena tato příprava jen v rámci jí samé. Jak se však prakticky odrazila v denním životě důstojníků, to stálo mimo hlavní zájem.

Pokud článek splní aspoň částečně a u někoho něco z těchto zamýšlených cílů, nenapsal jsem jej samoúčelně.